

Nader om te horen

Eerste van drie vieringen over de zintuigen

4 oktober 2015
Nienke van Dijk en Leo van Driel

Lezingen:

Jesaja 29, 16-21 (Naardense bijbel)

16 Wat een omkering van zaken bij u!- alsof de formeerder als leem moet worden beschouwd,-
dat het maaksel van zijn maker zal zeggen: hij heeft mij niet gemaakt!,
en de vorm zal zeggen van zijn formeerder: hij heeft er geen verstand van!
17 Nee, nog maar heel even en de Libanon wordt weer de wijngaard,-
en de wijngaard zal voor het woud worden gehouden!
18 Horen zullen te dien dage de doven de woorden van een boekrol,-
en weg uit donker en duister zullen de ogen van de blinden zien.
19 Steeds meer vinden gebogenen bij de Ene vreugde,-
zullen de armsten van de mensheid om de Heilige van Israël juichen.
20 Want het zal over zijn met de tiran en uit met de spotter,-
weggemaaid worden allen die tuk zijn op ongeluk,
21 die een mens om een woord tot zondaar verklaren en strikken zetten voor de pleiter in de poort,-
en in de chaos de rechtvaardige opzijdringen.

Markus 7, 32-37 (Naardense Bijbel)

31 En weer uitgekomen buiten de gebieden van Tyrus, komt hij, over Sidon, aan bij de zee van Galilea,
midden in de gebieden van Tienstad.
32 Ze brengen hem een dove, die ook moeilijk spreekt, en roepen hem erbij, opdat hij hem de hand zal
opleggen.
33 Hij neemt hem uit de schare, in afzondering, 'werpt' zijn vingers in zijn oren, spuugt en grijpt zijn tong
vast;
34 hij kijkt omhoog naar de hemel, slaakt een zucht, en zegt tot hem: effatha, dat is: word geopend!
35 En geopend worden ze, zijn oren, en meteen schiet de band om zijn tong los, en hij heeft rechtuit
gesproken.
36 Hij gebiedt hun aan niemand iets te zeggen; maar hoe meer hij hun het heeft geboden des te meer
hebben zij het des te overvloediger gepredikt
37 en in hoogste overvloed uit het veld geslagen hebben zij gezegd: 'alles heeft hij welgedaan,
hij doet ook de doven horen en de sprakelozen spreken!' (Jes. 35,5.6)

Overweging

Nader om te horen -

Hoor Israël! Zo begint de joodse geloofsbelijdenis, die gelovigen drie keer per dag uitspreken, in vele talen van de wereld. Het joodse geloof, het geloof waar Jezus en zijn leerlingen in opgroeiden, begint met het horen. Het horen van de geboden van Adonai, de naam voor de Ene en Eeuwige wier naam wij niet mogen uitspreken.

Hoor Israël, Adonai, onze God, Adonai is Eén.

En gij zult Adonai uw God liefhebben met geheel uw hart en geheel uw ziel en geheel uw vermogen.

En deze woorden, die ik u heden gebied zullen op uw hart zijn.

En gij zult ze uw kinderen inprenten en erover spreken, wanneer u in uw huis zit en wanneer u op de weg gaat en bij uw ruste gaat en bij uw opstaan.

En gij zult ze als een teken op uw hand binden en zij zullen tot voorhoofdstekenen tussen uw ogen zijn.

En gij zult ze op de deurposten van uw huis en op uw poorten schrijven.

Shema Israël - Deuteronomium 6:4-9

Op het horen volgt het liefhebben van de Eeuwige, met heel je hart en ziel en verstand. En die woorden zullen op je hart zijn, en je zult inprenten en spreken, drie keer per dag. En als een teken op je hand binden en op de deurposten van je huis schrijven.

Joden bidden meestal met de ogen en de handen open, de ogen geheven. Oren, ogen, handen, monden, hart, hoofd, het lichaam is betrokken in het gebed – is open om te ontvangen, is open voor contact.

Zintuigen- daar gaat het over in deze themaserie:

Zien horen proeven ruiken en voelen.

En het begint bij het horen. Hoor Israël!

Met een zintuig ontvang je signalen die via bepaalde systemen informatie doorgeven aan je hersens. Het slakkenhuis in het oor ontvangt trillingen die omgezet worden in zenuwimpulsen zodat wij kunnen horen. Horen. Het is dikwijls het begin van het contact, van de communicatie.

Ook dieren – het is dierendag vandaag- die op grote afstand van elkaar leven communiceren via geluid, laagfrequente geluiden maken het bijvoorbeeld mogelijk dat walvissen of olifanten hun soortgenoten kunnen vinden. Het gehoor speelt ook een belangrijke rol als waarschuwing voor gevaar. Zo vertelde Jan Hulsbergen in de voorbereiding over een muisje dat in verhouding zulke grote oren had dat hij ook roofdieren op zeer grote afstand kon horen. En dus voortdurend angstig rondsprong. Grote oren. Ook de dikdik op de voorkant van de liturgie heeft ze. En de grootmoeder van Roodkapje had ze. Grootmoeder, wat heeft u grote oren...

Horen. Daar begint het mee. Het geloof is uit het gehoor, schrijft Paulus. En als je niet kunt horen is er een groot probleem. We kennen het hier in de Dominicus, als de ringleiding het niet doet. Als je niet kunt horen, of alleen maar sommige geluiden, dan kun je niet meedoen. Dan hoor je niet wat er gezegd wordt, dan hoor je de muziek niet, dan weet je niet wanneer je moet inzetten, dan kunnen de woorden en melodieën niet binnenkomen. Dat geldt voor ouderen bij wie het gehoor slechter wordt, dat geldt voor kinderen die doof of met een slecht gehoor geboren worden. In een wereld van horenden komt de communicatie dan slecht op gang, zeker als, zoals lange tijd in Nederland, er een verbod is op gebarentaal. Kinderen moesten leren spreken zoals horenden, koste wat kost. Maar als taal niet gehoord kan worden, is ook het spreken moeilijk en als dat moeilijk is, zijn ook andere vormen van taalverwerving moeilijk, zoals lezen of schrijven. Het referentiekader van de relatie tussen de woorden en de dingen ontbreekt immers. Het is een recept voor sociaal isolement: kinderen die niet begrijpen wat hun horende ouders zeggen of spelende vriendinnen, ouderen niet meer horen wat er besproken wordt op feestjes en partijen. En dan maar liever niet meer gaan.

Beter horen. Dat is de wens.

Er zijn vele vormen van doofheid, ook wel Oost-Indisch doof, je van de domme houden om bepaalde dingen niet te hoeven doen.

In de Bijbel volgt er op het horen dan ook dikwijls een oproep om iets te doen. Het gaat om horen dat ook luisteren betekent: je de betekenis eigen maken – denk aan het Sjema Israel, de woorden moeten op je hart zijn, je moet ze je kinderen inprenten, erover spreken, ze op je hoofd binden, aan je voordeur vastmaken. Alles moet van die woorden doordrongen zijn, zodat ze ook gedaan worden. Doofheid kan dan ook nog iets anders betekenen – wel horen, maar niet luisteren, niet echt luisteren. Wil Derksen, die veel schrijft over Benedictijnse spiritualiteit voor het dagelijks leven, gebruikt het beeld van luisteren met een stethoscoop als beeld van het echte luisteren. Als de dokter een piepende ademhaling hoort, gebruikt zij de stethoscoop om beter te horen wat er aan de hand is. Want pas als je echt geluisterd hebt, kun je een diagnose stellen, kun je in beweging komen in een richting die helpt, die geneest.

Je kunt op veel manieren doof zijn, je kunt op veel manieren luisteren.

Waarover gaat het in het verhaal van de dove in het Marcus Evangelie?

Het begint met een plaatsbepaling. Jezus vertrekt uit Tyrus en reist door het gebied van de Dekapolis, een tienstedenbond in Syrië, niet in Judea dus, voor joden het land van heidenen, van afgodendienaars. In hetzelfde hoofdstuk hebben we net gelezen over een niet-joodse vrouw, een Syro-Fenicische vrouw, die Jezus heeft gesmeekt om haar bezeten dochter te genezen. Jezus antwoordt haar dat eerst de kinderen genoeg te eten moeten krijgen, voordat het aan de honden gevoerd wordt. Waarbij de kinderen staan voor het joodse volk en de honden voor de heidenen. De vrouw antwoordt daarop dat de honden van de kruimels eten die de kinderen laten vallen. Jezus erkent haar argument: je hebt juist gesproken, zegt hij. Bij thuiskomst blijkt de dochter genezen. In het verhaal is dus een discussie gaande over de vraag wie er bij de beweging, bij de tafelgemeenschap van Jezus mag horen. Alleen voor joden? Of ook voor heidenen? We mogen aannemen dat de dove man die bij Jezus wordt gebracht evenmin joods was. Maar of Jezus zal helpen is geen thema meer, die discussie is in de vorige verzen door de Syro-Fenicische vrouw beslecht.. Jezus neemt de man apart. Als we in de theologie het woord *apart zetten* horen, dan spitsen we onze oren. Want ook het werkwoord *heiligen beteken*: apart zetten. Wie iets of iemand heiligt, zet hem apart, maakt hem bijzonder. En zoals gezegd: dit verhaal speelt in het land van de heidenen, bij een man die niet alleen niet-joods was, maar ook nog eens doof en min of meer stom. Hij sprak gebrekkig. Die man zet Jezus apart, niet om hem heilig te verklaren in zijn toestand van gebrek maar om hem te heiligen, om hem te genezen, dat wil zeggen heel te maken. Het is een bijzonder tafereel. Jezus steekt zijn vingers in zijn oren, raakt met speeksel zijn tong aan, slaat zijn blik naar de hemel, zucht diep en zegt: ga open! Het is bidden met al zijn zintuigen – de blik naar de hemel, gericht op contact, in lijfelijk contact met de man, oren, ogen, mond, speeksel. Het is bidden in gebaar, het is gebarentaal voor een dove. Jezus zucht, *kreunen* staat er, en dan het gebod, ga open, Effatha. Het kreunen roept associaties op met het kreunen in barensweeën van de schepping, het zuchten met adem, met geest, met schepping. En we denken terug aan de pottenbakker met zijn klei uit Jesaja – aan het maaksel en de maker. Bij Jesaja gaat het om een omkering van de verhoudingen. Hij klaagt het volk aan omdat ze zichzelf belangrijker, goddelijker zelfs zijn gaan vinden dan de God van Israël, die zich leert kennen in zijn leefregels: heb lief, steel niet, zorg voor de armen en de vreemdeling. Wie dat niet doet, kent zichzelf meer eer en macht toe dan zijn Schepper en dat is afgoderij. En dan volgt het visioen dat de Libanon een wijngaard wordt, de doven zullen horen, de blinden zullen zien, de armen zullen juichen.

En iets van dat visioen zien we terug in het verhaal van Jezus met de dove man. Kreunend en steunend komt het tot stand, als een nieuwe schepping, de dag dat doven kunnen horen. Als we dan weer terug denken aan het apart zetten, het woord heiligen dan zien we beter wat er gebeurt: de oren gaan open, de tong komt los, de man kan horen en spreken – recht spreken, staat er. Net zoals de Syro-Fenicische vrouw recht en goed heeft gesproken.

In de gemeenschap om Jezus heen is de dove man apart gezet om in het contact geheeld te worden, en nieuw leven te beginnen, een leven dat bevrijd, los, recht is. En die boodschap strekt verder dan dove mensen. Effatha- in oude dooprituelen raakt de priester na de geloofsbelijdenis en het Onze Vader de oren van de dopeling aan met speeksel – ga open! Om het nog maar eens anders te zeggen: goed horen, echt luisteren, goed spreken, recht spreken, gaat niet vanzelf – dat mogen we doen in de Geest van Jezus, die in de naam van de Eeuwige, de God van Israël, genade en goedheid brengt – ook onder ons, de heidenen, die net als Israël, geloven uit het gehoor. We worden aangesproken om die weg op te gaan, Jezus achterna.

Het is opvallend dat Jezus zijn leerlingen verbiedt om over de wonderen die hij verricht te spreken. Maar ze kunnen het niet laten, en daar kun je je iets bij voorstellen. Maar waarom wilde Jezus dat eigenlijk niet? Het zijn verschillende motieven. Bezorgdheid, misschien. Hij wist immers dat er mensen waren die hem uit de weg wilden ruimen. Maar ook hield hij zich graag in eenzame plaatsen op, op afstand van een veeleisende menigte. Maar ook op afstand van het onbegrip, van de verwachtingen, ook van de leerlingen, die hij niet wilde en kon waarmaken. Hij was geen veldheer, geen vrijheidsstrijder, geen zelloot. Hij is een andere profeet, een profeet ook die steeds maar vraagt, soms zeer geërgerd, heb je het niet gehoord, begrijp je het nu nog niet? En die steeds maar dingen zegt als: wie oren heeft om te horen, die hore. En dat blijkt dan een ander horen te zijn gedacht: het gaat hem niet om de verbazing over de wonderen, over het hosanna van de intocht, om het gejubel over wonderbaarlijke genezing. Niet het wonder maakt heilig. Heiligen is een

werkwoord, dat begint in het contact, in de relatie, met heel ons hebben en houden, al onze zintuigen, biddend, kreunend open gaan en loskomen uit wat ons gevangen houdt. Heiligheid is in de bijbel altijd verbonden met de vraag wat er gebeurt. Als Jezus de dove man tegemoet treedt en de dove hoort en spreekt, dan gebeurt er iets. Wie Jezus is, zie je in wat hij doet, wie de dove mens is zie je in zijn antwoord. Hij spreekt recht.

Jezus gaat zijn eigen weg, de weg van God, in afzondering, apart gezet, genadig en goed.

En als we hem horen kunnen we hem achterna. Al doende. Iemand heeft ons bij naam en toenaam geroepen.

Wat bedoelt u? versta ik het goed? Ja goed – vriendschap, ontferming en trouw.

Zalig die het woord van de Eeuwige horen en het bewaren.

Amen.

Nienke van Dijk